

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Олександр Володимирович ГОЛУБЕВ,

*аспірант Академії праці, соціальних
відносин і туризму*

Розповсюдження соціального підприємництва стає своєрідним трендом на тлі збільшення соціальних проблем у суспільстві та важливості позитивних змін в суспільстві. Оскільки соціальне підприємництво сприяє налагодженню ефективних комунікацій між основними учасниками суспільних відносин – бізнес структурами, громадським сектором, державними установами – поєднання соціальних і бізнес-підходів забезпечує ефективність вирішення соціальних проблем населення. Однак, з іншого боку, така комунікація ускладнює процеси налагодження ефективної комунікації щодо різних підходів до власної вигоди учасників, а тому питання потребує належного збалансування їх інтересів у цілях, результатах та часі й визначає напрями регулювання у сфері соціального підприємництва.

Враховуючи відсутність в Україні законодавчого визначення поняття соціального підприємництва та прямих нормативних актів щодо його регламентування, в цій сфері діяльності учасники керуються нормативно-правовими документами споріднених чи дотичних сфер, в яких створення чи функціонування суб'єктів підприємницької діяльності за своєю формою та діяльністю можна вважати соціальними.

Дослідження суб'єктів соціального підприємництва дає підстави обґрунтувати висновок про розширені можливості їх утворення, відсутність чітких регламентованих норм до організаційно-правової форми такої діяльності. Однак, з точки зору оцінювання потенціалу соціального підприємництва, даний аспект проблеми характеризується певною специфікою щодо структурування самим соціальних проблем, шляхів їх вирішення та самих носіїв соціальних потреб.

Так, з позицій здійснення економічної діяльності, соціальне підприємництво в Україні в рамках чинного правового поля (статті 85 та 86 Цивільного кодексу України [2]) не містить єдиної вимоги до організаційно-правової форми, тобто здійснювати таку підприємницьку діяльність можна у будь-якій формі організації. Стаття 85 Цивільного кодексу України передбачає віднесення до непідприємницьких тих організацій, які не ставлять основною метою одержання прибутку для подальшого розподілу між учасниками. Вимогами статті 86 Цивільного кодексу дозволено непідприємницьким товариствам (кооперативам, крім виробничих, об'єднанням громадян тощо) та установам «поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню» [2].

Можливість соціального підприємництва закладена у статті 52 Господарського кодексу України, якою визначено діяльність суб'єктів державно-

го та комунального секторів економіки при здійсненні некомерційної економічної діяльності, яка спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку у сферах (видах діяльності), де підприємництво заборонено законом [1].

Важливим документом, який дає змогу реалізовувати соціальним підприємництвом власний потенціал розвитку є Закон України «Про соціальні послуги» 17 січня 2019 року № 2671-VIII [4]. Цей Закон визначає чинники, що можуть зумовити складні життєві обставини, основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків.

Проблемою функціонування розгалуженої системи установ соціального захисту населення є їх постійне недофінансування. Основною причиною такого стану справ є використання установами соціального обслуговування населення кошторисного методу у плануванні та фінансуванні, який не спрямовує на досягнення конкретних результатів бюджетні кошти та не дає змоги оцінити результативність витрат на фінансування соціальних послуг.

Різні форми соціального захисту населення (соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальна допомога, соціальні послуги тощо) передбачають різні методи та джерела їх фінансування. З огляду на накопичений світовий досвід, джерелами фінансування соціального захисту населення можуть стати кошти державного та місцевих бюджетів, державних та недержавних соціальних фондів, суб'єктів господарювання різних форм власності, спонсорів, меценатів, волонтерів та самофінансування домогосподарств.

Традиційно в Україні фінансування напрямів соціального захисту населення здійснюється за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів чи позабюджетних фондів. Відповідно до ст. 87–91 Бюджетного кодексу України за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів здійснюється фінансування наступних напрямів соціального захисту: на випадок непрацездатності; пенсіонери; ветерани війни та праці; сім'ї, діти та молодь; безробітні; інші категорії населення. Також за рахунок цих коштів фінансуються фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту та інша діяльність у сфері соціального захисту. Проте, внаслідок обмеженості бюджетного фінансування, більшість таких напрямів фінансується на межі достатності.

За даними дослідження у 2020 р. та аналізу інших аналітичних та статистичних джерел, в Україні працюють близько 1000 підприємств, які можна віднести до соціальних. Таке значне зростання зі 150 одиниць до 1000 в останні 6 років (82%) зумовлене проявами соціально-економічної кризи, внаслідок «політичної та геополітичної кризи – військовий конфлікт на Сході України, анексія Криму, поява нових категорій осіб, які потребують соціальної підтримки – біженці з Криму та Донбасу, ветерани АТО, економічна стагнація, зріст інфляції тощо. Саме тому виникла гостра необхідність у пошуку альтернативних джерел фінансування та допомоги у вирішенні соціальних проблем найбільш уразливих категорій громадян» [6, с. 8]. Саме соціальне підприємництво у даному випадку стало певним інструме-

нтом вирішення нових соціальних проблем таких груп населення шляхом їх економічної самозгуртованості у прагненні вирішити власні соціальні та економічні проблеми.

Найбільша кількість суб'єктів соціального підприємництва знаходиться у м. Київ (20%), Львівській (10%), Полтавській (6%), Донецькій (6%), Київській (5%), Запорізькій (5%), Харківській (4%) областях. Найменша чисельність таких суб'єктів налічується у Волинській області [5].

За чисельністю персоналу підприємницькі ініціативи у соціальній сфері характеризуються кількісними обмеженнями малого та мікробізнесу. Так, 78 зареєстрованих суб'єктів мали до 5 осіб у штаті, у 26 – 6-10 осіб, у 15 – 11-20 осіб зайнятих. Лише 4 суб'єкти соціального підприємництва налічувало понад 100 осіб працюючих. А в 10 – працювали на волонтерських засадах. Переважна більшість суб'єктів соціального підприємництва намагаються у першу чергу працевлаштувати осіб із соціально вразливих категорій населення (понад 50 %). Разом з тим, персонал у таких установах складається з молоді (69%) та жінок (54%).

Аналіз соціального підприємництва в Україні дозволив дійти до висновку, що основна проблема його недостатнього розвитку полягає у відсутності законодавчої бази. Суттєвою перешкодою його розвитку є брак державної підтримки на етапі становлення. Ще однією перешкодою є відсутність переваг порівняно із традиційними комерційними та некомерційними організаціями. Це призводить до неможливості визначення кількості соціальних підприємств в Україні в цілому або будь-якому регіоні. Визначено також, що при однакових умовах господарчої діяльності соціальні підприємці отримують меншу рентабельність своєї діяльності [5]. Таким чином, можна зробити висновок про те, що соціальне підприємництво в Україні знаходиться на етапі становлення, хоча володіє певними інструментами та методами. Для його розвитку потрібно створити відповідні інститути розвитку, усунути бар'єри. Соціальне підприємництво має всі підстави стати одним із пріоритетів державної соціальної політики.

Загрози та виклики сучасності, призводять до необхідності перегляду пріоритетів суспільного розвитку, обґрунтування нових цілей та завдань у сфері соціального підприємництва. Тому воно може стати в Україні важливим інноваційним інструментом подолання наслідків складної соціально-економічної ситуації. Соціальне підприємництво є відповіддю на прояв гострих соціальних проблем, у першу чергу бідність, низька заробітна платня разом із непомірно високим рівнем вартості комунальних послуг, незахищеність вразливих верств населення та людей з обмеженими можливостями, роз'єднаність громади, війна та вимушене переселення людей на необжиті території. Поява соціальних підприємств, діяльність яких спрямована на досягнення конкретних соціально значущих цілей обумовлена неспроможністю ринкових механізмів ефективно вирішувати соціальні проблеми [3].

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України 16 січня 2003 року № 436-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Цивільний кодекс України. 16 січня 2003 року (зі змінами та доповненнями) № 435-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ru/ed20131011#Text>

3. Лисяк Л.В. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія «Економіка». Вип. 11(1), 2017. С.23-30

4. Про соціальні послуги. Закон України 17 січня 2019 року № 2671-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> 9

5. Соціальне підприємництво в Україні: економіко-правовий аналіз. Аналітичний звіт проекту «EU4Youth - Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні». 2020. 37 с.